

THEOLOGIA BIBLICA

Adorjáni Zoltán

Kolozsvár

Számmissztikai ízelítő Alexandriai Philón munkáiból

Minden kultúrára egyaránt jellemző jelenség, hogy már kezdeti szakaszaikban különös jelentőséget tulajdonítanak a számoknak. Ugyanis a régi idők emberei úgy vélték, hogy a számokra nem csupán a törvényszerűség jellemző, hanem valami misztikus erő is rejlik bennük. A számmissztikát természetszerűen kapcsolták a valláshoz, illetve a mágiához, s bizonyos számokat szentnek tekintettek.¹

Az ókorban a pythagoreusok foglalkoztak leginkább számmissztikával. Ők metafizikai erőt tulajdonítottak a számoknak. Ezt fejlesztette tovább a zsidó kabbala és az iszlám hurufi irányzat.²

A számszimbolika szintén az antik világban alakult ki, hogy magyarázatot nyújtson a világmindenség összefüggéseire, belső rendjére és eseményeire. Noha a „tisztá” számszimbolika nem jellemző a Bibliára, egyes könyvben mégis felfedezzük alkalmazását, viszont olyan formában, hogy a számokhoz olykor több, vagy éppen eltérő jelentés is társul.³

A számmissztika alkalmazására számos példát találunk Alexandriai Philón műveiben is. Ezeknek háttérében a pythagoreus filozófia áll.⁴ Philónra azonban nem számmissztikájuk gyakorolta a legnagyobb hatást, hanem etikájuk, éspedig a belső harmóniára és a test leértékelésére vonatkozó szemléletük.⁵

¹ Vö. Karasszon Dezső: Számmissztika címszó. In: Bartha Tibor (szerk.): *Keresztény Bibliai Lexikon. II.* Kálvin János Kiadó, Budapest 1995, 509.

² Vö. Funk, W.: Zahlensymbolik címszó. In: Galling, Kurt (ed.): *Die Religion in Geschichte und Gegenwart. 6. Band.* J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1962, 1861.

³ Vö. Szalkay László: Számszimbolika címszó. In: Bartha Tibor (szerk.): *i. m.* 511–513.; ahol több példát olvashatunk arra, hogy a számokhoz többféle jelentés is kapcsolódik.

⁴ Pythagorasz (Kr. e. 582–496) nem hagyott maga után írott műveket. Tanítványai Kr. e. az 5. század közepe táján foglalták össze és fejlesztették tovább filozófiáját. Ezek között volt Philolaosz (Kr. e. 5. század, Szókratész kortársa – Platón: *Phaidrosz* 61d), aki elsőként jegyezte le mestere tanításait. A pythagoreizmus Kr. e. az 1. század folyamán éled újra a neopythagoreizmusban. A pythagoreusok, akik szövetségbe is szerveződtek, abból az alaptételből indultak ki, hogy a dolgok lényege a szám, amelyet végül is az anyaggal azonosítottak. A számtól függ az anyag tulajdonsága is, ez az eleme és törvényszerűsége a dolgoknak, s olyan egyetemes tényező, amely nemcsak az emberek akaratát határozza meg, hanem az istenek létmódját is. Tehát minden a szám: ez a dolgok veleje, lényege, szubsztanciája, ez kormányoz mindent. Ebből – spekulatív úton – igen érdekes következtetéseket vezettek le. Vö. Sebestyén Károly: Pythagoras címszó. In: Pecz Vilmos (szerk.): *Ókori Lexikon. I.* Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest 1904, 618–619. Pitagora, Pitagoricii címszó: In: Becleanu Tancu, Adela (red.): *Dicționar de filozofie.* Editura politică. București 1978, 538.

⁵ Vö. Isaak Heinemann: *Philons griechische und jüdische Bildung.* Georg Olms Verlag, Hildesheim – New York 1973, 545–557.

A pythagoreus számmisztika

A tízes számrendszerre építő pythagoreus számmisztika alapszemléletét velősen foglalja össze egy olyan töredék, amelyet Szókratész kortársa, a pythagoreus Philolaosz tollából származik:

„A számok hatását és természetét azon erő szerint kell tekintenünk, amely a tízes számrendszerben van. Mert a tízes számrendszernek óriási, mindent átfogó, mindent átható ereje van, ez az isteni, égi és emberi életnek eredete, vezetője és kormányzója is. Nélküle minden határolatlan, bizonytalan és homályos. Mert a szám természete minden kétes és ismeretlen dolognak törvénye, vezetője és mestere. Mert senki előtt se volna bármely dolog akár önmagában, akár másokkal összevetve világos, ha nem léteznék a szám és ennek természete. Míg így ez mértékül szolgál a léleknek, s mindent a lélekhez alkalmazva az érzékeknek vet alá, mindent egymás közt kölcsönösen rokonná tesz, egyes dolgokat testtel ruház föl és a véges és végtelen dolgok egybevetését maguktól a dolgoktól különválasztja. De a számok erejét és természetét mindenütt észre lehet venni, nemcsak az égi és isteni dolgokban, hanem minden halandó műben és művészetben is, pl. a zenében. S a számoknak a természete épp oly kevéssé tűr hazugságot, mint az összhangé, nem is férhet hozzá a hazugság. Mert a hazugság és gyűlölet végtelen, esztelen és oktalan természetű. A számokban tévedés nem eshetik, mert természetük tiltakozik ellene: ellenben az igazság a számnak sajátlagos és veleszületett tulajdonsága.”⁶

Az egyes szám az elsődleges egység, esszencia, amely minden további szám eredetetője, és mint elsődleges egység, magában foglalja azokat az ellentétes tulajdonságokat, amelyek a páros, illetve páratlan számokat jellemzik. Az egyes ezen kívül maga a ráció, mivel változhatatlan. A vele kifejezett egység szimbóluma a pont.

Pythagorasznál a *monád*⁷ nem más, mint minden létező alapja. Olyan oszthatatlan, tökéletes egység, amely a világ alkotóeleme. Philolaosz ezt így mondja: „Minden dolognak egy a princípiuma.”⁸

A pythagoreus szemlélet szerint a monád tűzként volt jelen a világmindenség központjában. Benne összpontosul a világot fenntartó erő és belőle ered minden, ő minden szülőanyja.⁹ A világegyetem nem áll fenn öröktől, hanem egy adott időpontban keletkezett.

A kettes számnak a vonal felel meg, a síknak a hármas, a testnek pedig a négyes. A pythagoreusok különös jelentőséget tulajdonítottak az egyes, négyes és tízes számnak.

Philolaosz így jegyezte le a további számok jelentését:

„az ötös számban van a minőség és a szín, a hatosban az élő lélegzet, a he-tesben az ész és ügyesség, és [...] az isteni fény, a nyolcasban pedig szeretet, barátság, okosság, ügyesség van.”¹⁰

⁶ Sebestyén Károly: *A görög gondolkodás kezdetei Thalestól Sokratesig. Az összes töredékek fordításával.* Franklin-Társulat. Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda. Budapest 1898, 87.

⁷ μονάς – egység; parány, elem; mértékegység, egy ujjnyi bossz; egy szem a kockán.

⁸ Sebestyén Károly: *i. m.* 87.

⁹ Pythagoras címszó. In: Pecz Vilmos (szerk.): *Ókori Lexikon. I.*, 538.

¹⁰ Sebestyén Károly: *i. m.* 88.

A „szent” hetes emellett az egészség száma is.

A szeretetet és a barátságot a nyolcas (oktáva) szimbolizálja, s ez a teljes harmónia kifejezője. Az igazságosságot pedig a teljes négyzet fejezi ki.¹¹

A pythagoreusok a tízes számot tekintették a legtökéletesebbnek, mivel az az első négy számjegy összege: $1 + 2 + 3 + 4 = 10$. Ez az ún. potenciális tízes.

A számok páratlanokra és párosokra csoportosíthatók. Mivel a páratlanok nem oszthatók kettővel és így határt vetnek az osztásnak, ezért behatároltaknak és a véges jelképeinek tekintették őket. Ezekkel szemben a páros számok határ nélküliek, és a végtelent jelképezik.

Mivel a dolgok is számok, a dolgokat a páratlan és páros számok alkotják. Ha a páratlan számok behatároló, formáló elemek, általuk van a dolgoknak behatárolt formája. A páros szám viszont a határtalan, az anyag.

A páratlant és párost, illetve a behatároltat és határtalant, mint ellentéteket, a harmónia tarja össze. A harmónia pedig, amely a számok közti viszonyokon nyugszik, a sokféleség egysége, az ellentétek megegyezése.

Philolaosz, aki a véges és végtelent hirdette elemeknek, így vallott ezekről:

„A világon a természet végesből és végtelenből van összetéve, úgy az egész világ, mint minden, ami benne van.”¹²

A számok további szimbolikájába az Alexandriai Philón műveiből idézett részletek nyújtanak betekintést.

A következőkben ízelítőt nyújtunk a Philón által alkalmazott számmisztikából és néhány kiragadott példával szemléltetjük, hogy az írásmagyarázataiban és egyéb jellegű műveiben milyen képzeteket társított az egyes, hetes és ötvenes számjegyekhez.

A monád, az egyes szám Philónnál

De vita contemplativa 2¹³

„A filozófusok gondolkozásmódja pedig azonnal kiderül a nevükből. Mert valódi értelemben nevezik őket terapeutáknak és therapeuta nőknek; ugyanis

¹¹ Ld. még a hetes számnál is.

¹² Uo. 84. Ld. még a hetes számnál.

¹³ A *De vita contemplativa* – *Az elmélkedő életmód* Philón történeti könyvei, illetve nem Szentírászt magyarázó művei közé tartozik, mint pl. a *Hypotetica* – *Feltételezések*, *Quod omnis probus liber sit* – *Minden jó ember szabad*, In *Flaccum* – *Flaccus ellen* is. Vö. Somos Róbert: *Az alexandriai teológia*. A Pécsi Tudományegyetem Patrisztika Központja, a Paulus Hungarus és a Kairosz Kiadó közös sorozata. CATENA Monográfiák 1. Paulus Hungarus – Kairosz kiadó, Budapest 2001, 21–23. Más szemléletmód szerint a történeti-apológiai írásainak sorába lehet állítani a *Legatio ad Gaium* – *Követség Gaiushoz*, In *Flaccum* – *Flaccus ellen*, *Apologia pro Iudaeis* – *A zsidók védelmére* könyvek mellé. Ld. Torrey Seland: *Establishment Violence in Philo and Luke: A Study of Non-conformity to the Torah and Jewish Vigilante Reactions*. Biblical Interpretation Series 15. Leiden 1995, 75–76.

A *De vita contemplativa* az Alexandria melletti telepen élő therapeuta közösség életvitelét mutatja be, illetve magasztalja. Ez a közösség, amelyről csupán Philón emlékezett meg, esszénus eredetű volt és misztikus-kontemplatív életmódot folytatott.

A fordításhoz *Philonis Alexandrini Opera Quae supersunt* kiadást vettem alapul (Ediderunt Leopoldus Cohn et Paulus Wendland. Vol. VI. et Sigofredus Reiter. Berolini, typis et impensis Georgii Reimeri, MCMXV). Figyelembe vettem még a *Philonis Iudaei Operum Omnium* (Sumtibus E. B. Schwickerti, Lipsiae 1828.) kiadást is, illetve Fred. C. Conybeare kritikái szövegét, melyet a *Philo about the Contemplative Life* (Oxford at the Clarendon Press 1895) című munkájában tett közzé.

már kezdettől fogva valóban jobb gyógyimódot ígértek, mint szerte a városokban. Ott ugyanis csupán a testet gyógyítják. Emezek azonban gyótrelemes, s ugyanakkor nehezen kezelhető betegségekétől fogva tartott lelkeket is *gyógyítanak*,¹⁴ amikor kitör azokon öröm és érzék vágy, kedvtelenség és félelem, követelőzés és esztelenség, hamisság s más szenvedélyek és szerencsétlenségek sokasága. *És valóban terapeuták azért* is, mivel már kezdettől fogva a természet¹⁵ és a szent törvények tanították őket *arra*, hogy a Valóságosan Létezőt¹⁶ szolgálják, aki a földi javaknál is különb, tisztább az egyes *számjegy*nél s eredetibb a monádnál.¹⁷

A *De vita contemplativa* 2-ben Philón a pythagoreus, illetve neopythagoreus szám-misztika elemeinek felhasználásával bírálja a kozmosz előállásnak görög felfogását, s amikor az egyes számjegyről (ἔν) beszél, ennek háttérében a pythagoreus filozófiát kell látni. (Valószínű, hogy azt az elveszett kommentárt vette alapul fejtegetéséhez, amelyet a sztoikus Poszeidóniosz – született Kr. e. 135 körül – írt Platón *Timaios* című művéhez.) Philón itt elsősorban azt fejt ki, hogy a Valóságosan Létező, vagyis Isten megelőzi a pythagoreusok által elsődleges tényezőnek megnevezett egyes számjegyet, vagyis hogy az Ószövetségben magát kijelentő Isten elsődleges oka az univerzum előállításának.

Philón azt állítja, hogy a terapeuták által szolgált és tisztelt *Valóságosan Létező eredetibb a monádnál*, vagy *monász*nál (μονάδος ἀρχηγονώτερον; illetve hogy Isten a monasz felett áll), s amikor azt írja, hogy a terapeuták által szolgált és tisztelt Valóságosan Létező megelőzte a monádot is, akkor ezzel a görög materializmust is bírálja. Vagyis az anyagi és szellemi valóságokat megelőzi Isten léte. A *De legum allegoriarum* II,3-ban így ír Istenről:

„Az Isten tehát az egy (*hen*) és az egység (*monasz*) rendjébe tartozik, vagy inkább az Isten rendjébe az egység, hiszen minden szám későbbi a világnál, s az időnél is, az Isten viszont a világnál is korábbi s alkotója annak.”¹⁸

Az idézet azt is mutatja, hogy Philón másként értelmezi a pythagoreus ἔν, illetve μονάς fogalmakat. Kölcsönveszi ugyan a filozófiai kifejezőmódot, viszont ezt ószö-

¹⁴ A dőlő betűk az értelem által megkívánt fordítói betoldásokat jelzik. (*A szerző-fordító megj.*)

¹⁵ A természet (φύσις) lehetne esetleg *őszó*t is érteni. Philón itt egyúttal sztoikus szóhasználattal is él. Ugyanis olykor a φύσις kifejezéssel helyettesíti Isten megnevezését (vö. *Philo von Alexandria. Die Werke in deutscher Übersetzung*. Herausgegeben von Leopold Cohn, Isaak Heinemann, Maximilian Adler und Willy Theiler. Band I. Walter de Gruyter & Co. Berlin 1962–1964, 15.). Így a frázisnak ez a része így is értelmezhető: terapeuták azért is, mivel már kezdettől fogva *Isten* (=φύσις) és az ő szent törvényei tanították őket *arra*, hogy magát a Valóságosan Létezőt szolgálják.

¹⁶ T. Istent. Alexandriai Philón a következő kifejezéseket is használja Isten megnevezésére: τὸ ὄν, ὁ ὦν – a *Létező*; τὸ ὄντως ὄν, τὸ πρὸς ἀλήθειαν ὄν – a *Valóságosan Létező*.

¹⁷ ἡ δὲ προαίρεσις τῶν φιλοσόφων εὐθύς ἐμφαίνεται διὰ τῆς προσήσεως θεραπευταὶ γὰρ καὶ θεραπευτρίδες ἐτύμως καλοῦνται, ἥτοι παρόσον ἰατρικὴν ἐπαγγέλλονται κρείσσονα τῆς κατὰ πόλεις — ἡ μὲν γὰρ σώματα θεραπεύει μόνον, ἐκείνη δὲ καὶ ψυχὰς νόσοις κεκρατημένας χαλεπαῖς τε καὶ δυσίατοις, ἃς ἐγκατέσκηψαν ἡδοναὶ καὶ ἐπιθυμίαι καὶ λῦπαι καὶ φόβοι πλεονεξίαι τε καὶ ἀφροσύνη καὶ ἀδικίαι καὶ τῶν ἄλλων παθῶν καὶ κακιῶν ἀνήνυτον πλήθος ἡ παρόσον ἐκ φύσεως καὶ τῶν ἱερῶν νόμων | ἐπαιδευθήσαν θεραπεύειν τὸ ὄν, ὁ καὶ ἀγαθοῦ κρείττον ἐστι καὶ ἐνὸς εἰλικρινέστερον καὶ μονάδος ἀρχηγονώτερον.

¹⁸ Somos Róbert: *i. m.* 30.

vetségi értelemben használja Isten bemutatására. Vagyis magasabbra helyezi őt a Jónál, Szépnél és a monádnál.¹⁹

A hetes szám Philónnál

Hogy Philón számára mennyire szimpatikus volt a pythagoreus számmisztika, jól tükrözi ezt a világ teremtéséről írt könyvének az a viszonylag terjedelmes részlete, amely aprólékosan ismerteti nem csupán a hetes számhoz kapcsolódó a pythagoreus tanítást, hanem azokat a felfogásokat is, amelyek más számokhoz fűződtek. A *De opificio mundi* alábbi részlete, tehát, kiváltképpen szemlélteti azt, amit Philón más munkái, például a *De vita contemplativa* is tükröz, hogy tudniillik szívesen argumentált pythagoreus számmisztikával a bibliai perikopák, illetve a zsidó tradíciók megmagyarázása rendjén.

A *De opificio mundi* fordításához a *Philonis Alexandrini Opera Quae supersunt* kiadást vettem alapul (Ediderunt Leopoldus Cohn et Paulus Wendland. Vol. I. et Sigofredus Reiter. Berolini, typis et impensis Georgii Reimeri, MCMXV, 31–38.).

A fordításhoz jegyzeteket fűztem. Ezek főként olyan magyarázatok, amely a pythagoreus számmisztika tanításának felelevenítésével segítik a szövegrészlet jobb megértését. Néhány jegyzet pedig fordítási kérdésekre vonatkozik, illetve Philón egyéb írásainak részleteire vagy pedig bibliai lokusokra utal. E magyarázó jegyzetek forrása: *Philo von Alexandria. Die Werke in deutscher Übersetzung*. Herausgegeben von Leopold Cohn, Isaak Heinemann, Maximilian Adler und Willy Theiler. Band I. Walter de Gruyter & Co. Berlin 1962.

A fordítás szövegében itt is dőlt betűvel jelzem az értelem szerinti betoldásokat, illetve azokat a szavakat, melyeket a kritikai kiadás jegyzete is javasol ott, ahol a szöveg töredezett formában maradt fenn.

De opificio mundi 1,89–108²⁰

„[89] Amikor pedig a világ teljessé lett,²¹ és pedig a tökéletes hatos szám²² természetének megfelelően, az Atya különös jelentőségűvé tette az erre követ-

¹⁹ Somos Róbert: *i. m.* 30–31.

²⁰ Ez a mű Philón tematikus írásmagyarázatainak (1Móz 1–3) sorába tartozik. Ebben a könyvben is allegorikus írásmagyarázatot alkalmaz, akárcsak *Legum allegoriae – A törvény allegorikus magyarázata* sorának könyvei, melyek 1Móz 2-vel kezdve magyaráznak perikopákat (1Móz 2,1–17; 2,18–3,1a; 3,8b–19).

²¹ Vö. 1Móz 2,2a.

²² A pythagoreusok úgy tartották, hogy a hatos szám teremtő és elevenítő erővel rendelkezik. Tökéletes, mivel a következő módon jön létre: $3 \cdot 2$, illetve $2 \cdot 3$, illetve $1 \cdot 6 = 6$. Valamint azért is, mivel az első páros-páratlan (ἄρτιοπέριτοι) szám. Páros-páratlan szám az, amely kettővel osztható és páratlan szám az eredménye. Az első páros-páratlan szám tehát a hatos, a következő a tízes, azután a tizennyolcas stb. Az első páros szám a kettes, amely a nőnemet jelöli; az első páratlan pedig a hármas, ez pedig a hímnemet jelöli. Az egyest a pythagoreusok nem tekintették páratlan számnak, mivel az a legfontosabb szám volt számukra. Philón, tehát, a hatos számmal hozza összefüggésbe a teremtés hat napját. (Vö. még: *De opificio mundi* 13–14: [13] ἔξ δὲ ἡμέραις δημιουργηθῆναι φησιλέγω τὸν κόσμον, οὐκ ἐπειδὴ προσεδείτο χρόνων μήκους ὁ ποιῶν ἅμα γὰρ πάντα ὄραν εἰκὸς θεοῦ, οὐ προστάττοντα μόνον ἀλλὰ καὶ διανοοῦμενον ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς γινομένοις ἔδει τάξεως. τάξει δὲ ἀριθμὸς οἰκεῖον, ἀριθμῶν δὲ φύσεως νόμοις γεννητικώτατος ὁ ἔξ· τῶν τε γὰρ ἀπὸ μονάδος πρῶτος τέλειός ἐστιν ἰσοῦμενος τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσι καὶ συμπληρούμενος ἐξ αὐτῶν, ἡμίσεος μὲν τριάδος, τρίτου δὲ δυάδος, ἔκτου δὲ μονάδος, καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν ἄρρην τε καὶ θῆλυς εἶναι πέφυκε καὶ τῆς ἐκατέρου δυνάμεως ἤρροισται· ἄρρη μὲν γὰρ ἐν τοῖς οὐσι τὸ περιτόν, τὸ δ' ἄρτιον θῆλυ· περιττῶν μὲν οὖν ἀριθμῶν ἀρχὴ τριάς, δυάς δ' ἀρτίων, ἡ δ' ἀμφοῖν δυνάμις ἐξάς. [14] ἔδει γὰρ τὸν κόσμον τελειότατον μὲν ὄντα τῶν

kező hetedik napot: megáldotta, és szentnek nyilvánította.²³ Ugyanis ez nem csupán egyetlen város vagy vidék ünnepe, hanem a világmindenségé.²⁴ Ez az egyetlen *olyan* ünnep, amely minden népre érvényes, és különösképpen illik reá, hogy a világ születésnapjának²⁵ nevezzék.²⁶

[90] Nem tudom, hogy egyáltalán lehetséges-e a hetes szám²⁷ természetét eléggé magasztalni, mert magasztosabb ez annál, minthogy szavakkal lehetne kifejezni.²⁸ De *természete* mégsem hallgatható el csak azért, mert csodálatosabb annál, mint amennyit szavakkal lehetne elmondani róla. Hanem bátorzkodunk kell kifejezésre juttatni mindazt, ami értelmünk számára elérhető, még akkor is, ha ez nem minden, s *ha ez* a maga nemében a leglényegesebb sem lehet.²⁹

[91] A hetes számról kétféleképpen lehet beszélni. Először is a tízes szám keretében, ahol csupán hétszer egy monád (*egység*) számolható, mivel a hetes szám hét monádból tevődik össze. Másodsorban a tízes szám keretén kívül, és pedig az olyan számoknál, amelyeknek kezdete (*kezdőszáma*) mindig a monád, s amelyek annak megfelelően jönnek létre, hogy a monád kettővel vagy hárommal vagy többel szorozódik.³⁰ Ez áll fenn a 64-es és 729-es számoknál: az egyik a monád kettővel való beszorzása által jön létre;³¹ a másik pedig akkor, amikor hárommal szorozzuk.³² E két megjelenési forma közül egyik sem szemlélendő felületesen.³³

γεγονότων κατ' ἀριθμὸν τέλειον παγῆναι τὸν ἕξ, ἐν ἑαυτῷ δ' ἔχει μέλλουτα τὰς ἐκ συνδυασμοῦ γεινέσεις πρὸς μικτὸν ἀριθμὸν τὸν πρῶτον ἀρτιοπέριττον τυπωθῆναι, περιέξοντα καὶ τὴν τοῦ σπειρίοντος ἄρρενος καὶ τὴν τοῦ ὑποδεχομένου τὰς γονὰς θήλεος ἰδέαν.)

²³ Vö. 1Móz 2,3.

²⁴ Ez a mondat is tükrözi Philón apologetikus írásmódját, s ugyanakkor azt is, hogy a teremtés bibliai leírását olyan egyetemes igazságként mutatja be, amely kapcsolópont lehet a zsidó és pogány világ között.

²⁵ Vö. Philón: *De vita contemplativa* 65: „... a hétszer hetedik napon gyülekeznek egybe, de nem csak egyszerűen hetes szám miatt, hanem azért is, hogy annak négyzetét csodálják. *A hetes számot* ugyanis szentségesnek és örökké érintetlennek tudják. Előestéje ez egy igen nagy ünnepnek, amely a legszentebb és a természet leginkább összhangban álló számrá, az ötvenesre esett. Ez a derékszögű háromszög *oldalainak* négyzetéből származik, amelyben a mindenség létrejöttének kezdete mutatkozik meg.”

²⁶ ἐπεὶ δ' ὁ σύμπας κόσμος ἐτελειώθη κατὰ τὴν ἑξάδος ἀριθμοῦ τελείου φύσιν, τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ἑβδομῆν ἐσέμνυνεν ὁ πατὴρ ἐπαινέσας καὶ ἀγίαν προσειπῶν· ἑορτὴ γὰρ οὐ μίαις πόλεως ἢ χώρας ἐστὶν ἀλλὰ τοῦ παντός, ἦν κυρίως ἄξιον καὶ μόνην πάνδημον ὀνομάζειν καὶ τοῦ κόσμου γενέθλιον.

²⁷ Az egyes számjegy kapcsán már említettük, hogy a pythagoreusoknál a hetes az egészség, ész és ügyesség, és az isteni fény száma.

²⁸ Tudniillik a hetes a pythagoreusok „szent” száma és az egészséget, teljességet jelképezi.

²⁹ τὴν δ' ἑβδομάδος φύσιν οὐκ οἶδ' εἶ τις ἰκανῶς ἀν ἡμῆσαι δύναιτο παντός οὐσαν λόγου κρείττονα· οὐ μὴν ὅτι θαυμασιωτέρα τῶν περὶ αὐτῆς λεγομένων ἐστί, διὰ τοῦθ' ἡσυχαστέον, ἀλλ' ἐπιτολμητέον, εἰ καὶ μὴ πάντα μὴδὲ τὰ κυριώτατα οἷόν τε, τὰ γοῦν ταῖς ἡμετέραις διανοίαις ἐφικτὰ δηλώσαι.

³⁰ Azaz amikor mindig ugyanazzal a számmal szorzunk, pl. 2-vel, 3-mal stb.

³¹ Vagyis amikor mindig 2-vel szorzunk: 1; 2 · 1 = 2; 2 · 2 = 4; 2 · 4 = 8; 2 · 8 = 16; 2 · 16 = 32; 2 · 32 = 64; így a 64-es a 8-as négyzete és a 4-es köbe.

³² 1; 1 · 3 = 3; 3 · 3 = 9; 3 · 9 = 27; 3 · 27 = 81; 3 · 81 = 243; 3 · 243 = 729; a 729 a 27-es teljes négyzete és a 9-es teljes köbe.

³³ διχῶς ἑβδομάς λέγεται, ἢ μὲν ἐντὸς δεκάδος, ἥτις ἐπτάκις μονάδι μόνη μετρεῖται συνεστῶσα ἐκ μονάδων ἐπτά, ἢ δ' ἐκτὸς δεκάδος, ἀριθμὸς οὐ πάντως ἀρχὴ μονάς κατὰ τοὺς διπλασίους ἢ triπλασίους ἢ συνόλους ἀναλογούντας ἀριθμούς, ὡς ἔχει ὁ ἐξηκοντατέσσαρα καὶ ὁ ἐπτακόσια

[92] De a második igen-igen szembetűnő előnnyel rendelkezik. Ugyanis a monádból eredő számok, annak megfelelően, hogy azokat a kettővel vagy hárommal vagy többel szorozzuk, mindig egy teljes négyzet,³⁴ illetve teljes köb. E kettő tartalmazza a test nélküli és testtel rendelkező mennyiségek fajtáit; a test nélküliekét a síkban, amelyet a teljes négyzetek adnak, a testtel rendelkezőkét pedig a szilárd testben, amelyet a teljes köbök³⁵ adnak.³⁶

[93] Éppen a megnevezett számok a legvilágosabb bizonyíték erre. A monád kettővel való szorzásakor, például, a hetedik szám, a 64-es olyan teljes négyzet, amely a $8 \cdot 8$ eredménye; de teljes köb is a $4 \cdot 4 \cdot 4$ eredményeként. Ugyanígy a monád hárommal való szorzásakor nyert hetedik szám, a 729 is olyan teljes négyzet, amely a 27-es önmagával való beszorzásának eredménye, de olyan teljes köb is, amely a $9 \cdot 9 \cdot 9$ -ből ered.³⁷

[94] És minden esetben, amikor a monád helyett a hetedik számot vesszük kiindulópontnak és ugyanazon analógia szerint a hetedik számig szorozzuk, az eredmény mindig teljes köb, s ez egyben teljes négyzet is. Ha tehát a 64-esből indulunk ki, akkor a kettővel való szorzás hetedik száma a 4096, amely egyaránt teljes négyzet és köb; olyan teljes négyzet, amelynek gyöke a 64; illetve olyan teljes köb,³⁸ amelynek gyöke a 16.³⁹

[(31) 95] Átérve pedig a hetes szám másik megjelenési formájára, amely a tízes számon belül jelentkezik, bámulatos és az előbbinél nem kevésbé jelentős sajátosságra bukkanunk. Míg a hetes az $1 + 2 + 4$ -ből tevődik össze, megvan benne a két legharmonikusabb arány: a kétszeres és a négyszeres.⁴⁰ A kétszeres az oktáv, a négyszeres pedig a két oktáv összhangját hozza létre. De a hetes szám más módon is felbontható, éspedig két összetevőjére. Ugyanis felbontható mindenekelőtt egyesre és hatosra, azután kettősre és ötösre, és végül

είκοσιεννέα, ὁ μὲν κατὰ τὸν ἀπὸ μονάδος διπλάσιον παραξηθεῖς, ὁ δ' αὖ κατὰ τὸν τριπλάσιον. ἐκάτερον δὲ εἶδος οὐ παρήργως ἐπισκεπτέον.

³⁴ A pythagoreus számmisztikában a teljes négyzet az igazságosságot fejezi ki.

³⁵ A pythagoreusoknál, mint már említettük, a kettes számnak a vonal felel meg, a síknak a hármas, a testnek pedig a négyes.

³⁶ τὸ μὲν δὴ δεύτερον ἐμφανεστάτην ἔχει προνομίαν· αἰεὶ γὰρ ὁ ἀπὸ μονάδος συντιθέμενος ἐν διπλασίοις ἢ τριπλασίοις ἢ συνόλως ἀναλογουσιν ἑβδομος ἀριθμὸς κύβος τε καὶ τετράγωνός ἐστιν, ἀμφότερα τὰ εἶδη περιέχων τῆς τε ἀσωμάτου καὶ σωματικῆς οὐσίας, τῆς μὲν ἀσωμάτου κατὰ τὴν ἐπίπεδον ἦν ἀποτελοῦσι τετράγωνοι, τῆς δὲ σωματικῆς κατὰ τὴν στερεάν ἦν ἀποτελοῦσι κύβοι.

³⁷ σαφεστάτη δ' οἱ λεχθέντες ἀριθμοὶ πίστις· αὐτίκα ὁ ἀπὸ μονάδος ἐν διπλασίονι λόγῳ παραξηθεῖς ἑβδομος, ὁ τέσσαρα καὶ ἐξήκοντα, τετράγωνος μὲν ἐστιν ὀκτάκις ὀκτῶ πολυπλασιασθέντων, κύβος δὲ τεσσάρων ἐπὶ τέσσαρα τετράκις· καὶ πάλιν ὁ ἐν τριπλασίονι λόγῳ παραξηθεῖς ἀπὸ μονάδος ἑβδομος, ὁ ἑπτακόσια εἰκοσιεννέα, τετράγωνος μὲν πολυπλασιασθέντος ἐφ' αὐτὸν τοῦ ἐπτά καὶ εἴκοσι, κύβος δὲ τοῦ ἐννέα ἐφ' αὐτὸν ἐννάκις.

³⁸ $64; 2 \cdot 64 = 128; 2 \cdot 128 = 256; 2 \cdot 256 = 512; 2 \cdot 512 = 1024; 2 \cdot 1024 = 2048; 2 \cdot 2048 = 4096.$

³⁹ καὶ αἰεὶ τὸν ἑβδομον ποιούμενός τις ἀντὶ μονάδος ἀρχὴν καὶ παραύξων κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἄχρις ἑβδομάδος εὐρήσει πάντως τὸν παραξηθέντα κύβον τε καὶ τετράγωνον· ἀπὸ γοῦν τοῦ ἐξηκοντατέσσαρα ὁ συντεθεῖς ἐν διπλασίονι λόγῳ γενήσεται ἑβδομον τὸν τετρακισχίλια καὶ ἐνενηκονταεξί, τετράγωνον ὁμοῦ καὶ κύβον, τετράγωνον μὲν αὐτὸν πλευρὰν ἔχοντα τὸν ἐξηκοντατέσσαρα, κύβον δὲ τὸν ἑκκαίδεκα.

⁴⁰ Azaz: $2 : 1$ és $4 : 1$.

hármásra és négyesre. Ezek a számok ugyanakkor zeneileg is a legjobban ille- nek egymáshoz.⁴¹

[96] Ugyanis a hatos az egyessel a hatszoros arányt mutatja; a hatszoros arány pedig az a legnagyobb köz, amely a legmagasabb és a legmélyebb hangot választja el, amint arra majd rá is mutatunk, amikor áttérünk a számokról a harmónia kérdésére. Az ötös úgy aránylik a kettőhöz, hogy a harmóniában (*összhangzatban*) az oktávval felérő erővel mutatkozik, amint azt a zeneelmélet szabályai egészen világosan ki is fejtik. A négyes pedig úgy aránylik a három- hoz, hogy az első harmóniát, az $1\frac{1}{3}$ -ot alkotja, amely⁴² a kvart.⁴³

[(32) 97] De a hetes szám ezen kívül más fenséges és mély értelmű szép- séget is mutat. Mivel a hármás és a négyes számból tevődik össze, azt mutatja meg, ami a dolgok természetét illetően a vízszinteség és függőlegesség elve. Hogy pedig milyen módon, erre rá kell világítanunk. A derékszögű három- szög,⁴⁴ minthogy minden minőség kezdete, a hármás, négyes és ötös számból tevődik össze. A hármás és a négyes, amelyek a hetes szám lényegének össze- tevői, a derékszöveget képezik. A tompa-, illetve a hegyesszög ugyanis egyenet- lenséget, rend nélkülséget és egyenlőtlenséget mutatnak, mivelhogy egy tompa- szög lehet tompább egy másiknál, illetve egy hegyesszög is lehet hegyesebb egy másiknál. A derékszögűnél azonban lehetetlen ez az összehasonlítás; egyik sem lehet derékszögűbb a másiknál, hanem mindig ugyanaz marad, s a maga természetét soha meg nem változtatja. Ha tehát a derékszögű háromszög a

⁴¹ μεταβατέον δὲ καὶ ἐπὶ θάτερον ἑβδομάδος εἶδος τὸ περιεχόμενον ἐν δεκάδι, θαυμαστὴν ἐπιδεικνύμενον καὶ οὐκ ἐλάττονα τοῦ προτέρου φύσιν. αὐτίκα συνέστηκε τὰ ἑπτὰ ἐξ ἑνὸς καὶ δυοῖν καὶ τεττάρων ἔχοντων δύο λόγους ἁρμονικωτάτους, τὸν τε διπλάσιον καὶ τετραπλάσιον, τὸν μὲν τὴν διὰ πασῶν συμφωνίαν, τὸν δὲ τετραπλάσιον τὴν δις διὰ πασῶν ἀποτελοῦντα. περιέχει δὲ καὶ διαίρεσεις ἄλλας ζυγᾶσθην τρόπον τινὰ συνεστῶσας ἑβδομάς· διαίρεται γὰρ πρῶτον μὲν εἰς μονάδα καὶ ἑξάδα, ἔπειτα εἰς δυάδα καὶ πεντάδα, καὶ τελευταῖον εἰς τριάδα καὶ τετράδα.

⁴² Ezt a *De officio mundi* 48 részletesebben fejti ki (pericéxi d' ἡ τετράς καὶ τοὺς λόγους τῶν κατὰ μουσικὴν συμφωνιῶν, τῆς τε διὰ τεττάρων καὶ διὰ πέντε καὶ διὰ πασῶν καὶ προσέτι δις διὰ πασῶν, ἐξ ὧν σύστημα τὸ τελειότατον ἀπογεννᾶται· τῆς μὲν διὰ τεττάρων ὁ λόγος ἐπίτριτος, τῆς δὲ διὰ πέντε ἡμιόλιος, διπλάσιος δὲ τῆς διὰ πασῶν, τετραπλάσιος δὲ τῆς δις διὰ πασῶν· οὗς ἅπαντας ἡ τετράς ἔχει περιλαβούσα, τὸν μὲν ἐπίτριτον ἐν τῷ τέσσαρα πρὸς τρία, τὸν δ' ἡμιόλιον ἐν τῷ τρία πρὸς δύο, τὸν δὲ διπλάσιον ἐν τῷ δύο πρὸς ἕν ἢ τέσσαρα πρὸς δύο, τὸν δὲ τετραπλάσιον ἐν τῷ τέσσαρα πρὸς ἕν.) Itt, tehát, Philón az írja le, hogy a rezgések száma fordítottan arányos a húrok hosszúsá- gával. Ha tehát a húr hosszúságának $\frac{1}{2}$ -e, az alaphang oktávját szólaltatja meg, $\frac{3}{4}$ -e a kvartot, $\frac{2}{3}$ -a pedig a kvintet, akkor az oktáv megkétszerezi az alaphang rezgését. Ezt a 2 : 1 vagy 4 : 2 aránnyal lehet kifejezni. Ha a két oktáv négyszeres több rezgéssel szólal meg, akkor itt a 4 : 1 arány áll fenn. Ha a kvart 4 rezgés, az alaphang pe- dig 3, akkor ezt az $\frac{1}{3}$, azaz a 4 : 3 fejezi ki. Ha a kvint 4 rezgés, az alaphang pedig 2, akkor az $\frac{1}{2}$, vagyis a 3 : 2 arány van érvényben.

⁴³ μουσικωτάτη δὲ καὶ ἡ τούτων ἀναλογία τῶν ἀριθμῶν· τὰ μὲν γὰρ ἕξ πρὸς ἕν ἔχει λόγον ἑξαπλάσιον, ὁ δ' ἑξαπλάσιος λόγος τὸ μέγιστον ἐν τοῖς οὖσι ποιεῖ διάστημα, ᾧ διέστηκε τὸ ὀξύτατον ἀπὸ τοῦ βαρυτάτου, καθάπερ ἀποδείξομεν, ὅταν ἀπὸ τῶν ἀριθμῶν μετέλθωμεν ἐπὶ τὸν ἐν ἀρμονίαις λόγον· τὰ δὲ πέντε πρὸς δύο πλείστην ἐν ἁρμονίᾳ δύναμιν ἐπιδείκνυται σχεδὸν ἐνάμιλλον τῇ διὰ πασῶν, ὅπερ ἐν τῇ κανονικῇ θεωρίᾳ σαφέστατα παρίσταται· τὰ δὲ τέσσαρα πρὸς τρία τὴν πρῶτην ἁρμονίαν ἀποτελεῖ τὴν ἐπίτριτον, ἥτις ἐστὶ διὰ τεσσαρῶν.

⁴⁴ A neoplatonista *Proklosz Diadokhosz* (sz. Kr. u. 410) ezt mondja az Euklidészhez írt kommentárjáb- ban: „A pythagoreusoknál azt találjuk, hogy mindegyik szög más-más istennek van szentelve, mint ahogy Philolaosz is mondja, aki egyik istennek a háromszöveget, másiknak a négyszöveget szentelte, másokat má- soknak és ugyanegyet többeknek is.” (Sebestyén Károly, *i. m.* 88.) Philón a derékszögű háromszöget Is- tennel hozza összefüggésbe.

mértani idomok és minőségek kezdete, ebből pedig a legfontosabbat, a derékszöveget a hetes szám lényege, a hármas és négyes összege mutatja, akkor természetesen (azt is) el kell fogadnunk, hogy ez minden idom és minden minőség⁴⁵ forrása.⁴⁶

[98] Az elmondottakhoz azt is hozzá kell fűznünk, hogy a hármas a síkidomok száma – miután a monádnak a pont, a kettesnek a vonal, a síknak pedig a hármas felel meg –, a négyes pedig az egyes szám hozzáadásával a mértani testeké úgy, hogy a síkot kiegészítjük a magassággal. Ebből az is kiviláglik, hogy a hetes szám lényege nem más, mint a mértan és a sztereometria⁴⁷ kezdete (*elvé*), egyszerűen: a test nélküli és a testtel rendelkező dolgok kezdete.⁴⁸

[(33) 99] Ilyen sok, fenséges tulajdonsággal bír a hetes szám. Úgyhogy kivételes jelentőséggel bír minden tízesen belüli számhoz képest. Amazok közül egyesek ugyanis létrehoznak úgy, hogy nem létrejövő számok; mások létrejönnek, de nem hoznak létre; ismét mások egyaránt létrehoznak és létrejönnek. A hetes viszont az egyetlen szám, amely egyik csoport keretén belül sem lehet a vizsgálat tárgya. Ezt az állítást viszont bizonyítással kell alátámasztani. Minden számot, úgy, ahogy sorban következnek, az egyes hoz létre. Kizárt az, hogy bármelyikük is létrehozhatná az egyest. A nyolcas a $2 \cdot 4$ -ből jön létre, viszont a tízes csoportban egy számot sem hoz létre. Másrészt a négyes mindkettőhöz, a létrehozó (szülő), illetve származék számok sorába is tartozik. Ugyanis a nyolcast úgy hozza létre, hogy az a kétszereséből ered, viszont a $2 \cdot 2$ -ből jön létre.⁴⁹

⁴⁵ Philón itt az ún. Pythagorasz-féle számokra utal. Ezek olyan egész számok, amelyek az $x^2 + y^2 = z^2$ egyenletnek tesznek eleget. Ezek a derékszögű háromszöggel vannak kapcsolatban. A befogókat a hármas és négyes, az átfogót pedig az ötös szám jelzi. Ha figyelembe vesszük, hogy Püthagorasz tétele szerint a derékszögű háromszög átfogója felett alakított négyzet területe egyenlő a befogók felett alakított négyzetek területének összegével, akkor a derékszöveget kifejező három számot, a hármas, négyest és ötöst alapul véve, a képlet a következőképpen alakul: $3^2 + 4^2 = 5^2$. Azaz $9 + 16 = 25$. Így Philón az ötvenes számot úgy nyeri, hogy összeadja a befogók és az átfogó négyzetét: $25 + 25 = 50$. Vö. még: *De vita contemplativa* 65-tel, ahol Philón az 50-es számhoz kapcsolt pythagoreus tanítással magyarázza a zsidó pünkösdöt (50. napot).

⁴⁶ ἐπιδεικνυται δὲ καὶ ἕτερον κάλλος αὐτῆς ἑβδομάδος ἱερώτατον νοηθῆναι. συνεστῶσα γὰρ ἐκ τριάδος καὶ τετράδος τὸ ἐν τοῖς οὖσιν ἀκλινὲς καὶ ὀρθὸν φύσει παρέχεται· ὄν δὲ τρόπον, δηλωτέον. τὸ ὀρθογώνιον τρίγωνον, ὅπερ ἐστὶν ἀρχὴ ποιότητων, ἐξ ἀριθμῶν συνέστηκε τοῦ τρία καὶ τέσσαρα καὶ πέντε· τὰ δὲ τρία καὶ τέσσαρα, ἅπερ ἐστὶν ἑβδομάδος οὐσία, τὴν ὀρθὴν γωνίαν ἀποτελεῖ· ἡ μὲν γὰρ ἀμβλεία καὶ ὀξεῖα τὸ ἀνώμαλον καὶ ἄτακτον καὶ ἄνισον ἐμφανισοῦσιν· ἀμβλυτέρα γὰρ καὶ ὀξύτερα γίνεται ἑτέρα ἑτέρας· ὀρθὴ δ' οὐκ ἐπιδέχεται σύγκρισιν οὐδ' ὀρθότερα γίνεται παρ' ἑτέραν, ἀλλ' ἐν ὁμοίῳ μένει τὴν ἰδίαν φύσιν οὐποτ' ἀλλάττουσα. εἰ δὴ τὸ μὲν ὀρθογώνιον τρίγωνον σχημάτων καὶ ποιότητων ἐστὶν ἀρχή, τούτου δὲ τὸ ἀναγκαϊότατον τὴν ὀρθὴν γωνίαν, ἡ οὐσία τῆς ἑβδομάδος παρέχεται, τριάς ὁμοῦ καὶ τετράς, νομίζοιτ' ἂν εἰκότως ἦδε πηγὴ παντὸς σχήματος καὶ πάσης ποιότητος.

⁴⁷ A térmértannak az az ága, amely a testek és térbeli idomok mértani tulajdonságaival foglalkozik.

⁴⁸ πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις κάκεινο λέγοιτ' ἂν δεόντως, ὅτι τὰ μὲν τρία ἐπιπέδου σχήματος ἐστὶν ἀριθμὸς ἐπειδὴ σημεῖον μὲν κατὰ μονάδα, γραμμὴ δὲ κατὰ δυάδα, ἐπίπεδον δὲ κατὰ τριάδα τέτακται, τὰ δὲ τέσσαρα στερεοῦ κατὰ τὴν τοῦ ἐνὸς πρόσθεσιν, βάθους ἐπιπέδῳ προσθεθέντος· ἐξ οὗ δὴλον ἐστὶν ὅτι ἡ τῆς ἑβδομάδος οὐσία γεωμετρίας καὶ στερεομετρίας ἀρχὴ καὶ συνελόντι φράσαι ἀσωμάτων ὁμοῦ καὶ σωμάτων.

⁴⁹ τοσοῦτο δ' ἐν ἑβδομάδι πέφυκεν εἶναι τὸ ἱεροπρεπές, ὥστ' ἐξαιρετον ἔχει λόγον παρὰ τοὺς ἐν δεκάδι πάντας ἀριθμοῦς· ἐκείνων γὰρ οἱ μὲν γεννώσιν οὐ γεννώμενοι, οἱ δὲ γεννῶνται μὲν, οὐ

[100] De amint már mondtam, egyedül a hetes az, amely természeténél fogva sem létrehozni nem tud, sem nem származtatott. Ez az oka annak, hogy ezt a számot a többi filozófus az anya nélkül világra jött Nikéhez, illetve Parthenoszhoz⁵⁰ hasonlítja, aki a mondai beszámoló szerint Zeusz fejéből pattant ki; a pythagoreusok viszont a világmindenség urához (*szexzōjēhez*) hasonlítják. Mert ami létre sem hoz, és nem is származik, mozdulatlan marad. Ugyanis a mozgásban van a létezés, miután sem a létrehozó, sem a származó nem mellőzheti a mozgást: a létrehozó azért nem, hogy létre hozhasson; a létrejövő pedig azért, hogy származzék. Az egyetlen pedig, aki se nem mozgó, se mozgásban nem hozható, az a tekintélyes Fejedelem és Úr, akinek képmása méltán lehet a hetes szám. Ebben a vonatkozásban Philolaosz is az én nézetem mellett tanúskodik. „Ugyanis, mint mondják, létezik egy mindenek feletti úr és fejedelem, egy örökké létező, szilárdan állandó, mozdulatlan Isten, aki csupán önmagával azonos, s minden mástól különbözik.”⁵¹

[(34) 101] A hetes szám tehát úgy mutatkozik a lelki vonatkozású dolgokban, mint ami mozdulatlan és változatlan.⁵² De az érzékelhető dolgok vonatkozásában is fontos és igen hatalmas összetartó erővel rendelkezik, [például a bolygók körforgásánál]⁵³ – s ez által minden földi dolog a jobbulás végett áll elő –, valamint a hold körpályájánál is. Hogy pedig milyen módon, erre rá kell világítanunk. Az egytől hétig terjedő számok összeadása a tökéletes 28-at eredményezi, s ez ugyanaz, mint alkotóelemeinek szorzata.⁵⁴ Az ilyen módon

γεννώσι δέ, οἱ δὲ ἀμφότερα καὶ γεννώσι καὶ γεννῶνται· μόνη δ' ἑβδομάς ἐν οὐδενὶ μέρει θεωρεῖται. τὴν δ' ὑπόσχεσιν ἀποδείξει βεβαιωτέον, τὸ μὲν οὖν ἐν γεννᾷ τοὺς ἐξῆς ἅπαντας ἀριθμοὺς ὑπ' οὐδενὸς γεννώμενον τὸ παράπαν· τὰ δ' ὀκτῶ γεννᾶται μὲν ὑπὸ τοῦ δις τέσσαρα, γεννᾷ δ' οὐδένα τῶν ἐν δεκάδι· ὁ δ' αὖ τῆσάρη τὸν ἀμφοῖν καὶ γονέων καὶ ἐκγόνων ἔχει τάξιν· γεννᾷ μὲν γὰρ τὸν ὀκτῶ δις γενόμενος, γεννᾶται δὲ ὑπὸ τοῦ δις δύο.

⁵⁰ Pallasz Athénéé Zeusz fejéből pattant ki teljes fegyverzetben, magasba emelt dárdával, akárcsak a világmindenség felhőiből, miközben az ég és a föld nagy dörgésektől visszhangzott. Mivel szűzies hajadon, ezért nevezik Παρθένος-nak is. Félelmetes, mégis barátságos öre a városoknak, amelyeket békeidőben okosan kormányoz, háborúban pedig pajzsával védelmez. Ő az Olümposz esze, aki mesterségekre és művészetekre tanította az embereket.

⁵¹ μόνος δ' ὡς ἔφημι λέγω ὁ ἐπὶ ταῦτα οὔτε γεννᾶν πέφυκεν οὔτε γεννᾶσθαι. δι' ἣν αἰτίαν οἱ μὲν ἄλλοι φιλόσοφοι τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐξομοιοῦσι τῇ ἀμῆτορι Νίκῃ καὶ Παρθένῳ, ἣν ἐκ τῆς τοῦ Διὸς κεφαλῆς ἀναφανῆναι λόγος ἔχει, οἱ δὲ Πυθαγόρειοι τῷ ἡγεμόνι τῶν συμπάντων· τὸ γὰρ μήτε γεννῶν μήτε γεννόμενον ἀκίνητον μένει· ἐν κινήσει γὰρ ἡ γένεσις, ἐπεὶ καὶ τὸ γεννῶν καὶ τὸ γεννόμενον οὐκ ἄνευ κινήσεως, τὸ μὲν ἵνα γεννήσῃ, τὸ δὲ ἵνα γεννηθῇ· μόνου δ' οὔτε κινεῖν οὔτε κινεῖσθαι οὐκ ἐπιτρέπεται ἀρχῶν καὶ ἡγεμόνων, οὐ λέγουσι· ἂν προσηκόντως εἰκὼν ἑβδομάς. μαρτυρεῖ δὲ μου τῷ λόγῳ καὶ Φιλόλαος ἐν τοῦτοις· „ἔστι γὰρ, φησὶν, ἡγεμόνι καὶ ἀρχῶν ἅπαντων θεὸς εἰς αἰὲν ὢν, μόνιμος, ἀκίνητος, αὐτὸς αὐτῷ ὁμοῖος, ἕτερος τῶν ἄλλων.”

⁵² ἀπαθές. Platóni hatásra Alexandriai Philón úgy látja Istent (vö. a 106 & második felével), mint aki „mozdulatlan, örökkön dicsőségének trónján ül, akaratát különböző cselekvők (Szava, Bölcsessége, Törvénye stb.) vagy teremtett alattvalói, az angyalok segítségével hajtja végre”, és „kárhözhatja Isten bármilyen emberi formában történő elképzelését (Plant 35; vö. Opif 69; Leg. All. 1,36; Sar 95 stb.)”. Stead, Christopher: *Filozófia a keresztény ókorban*. Fordította Bugár M. István. Osiris Kiadó, Budapest 2002, 116. Ezt a felfogását Philón egy külön könyvében is kifejtette: – ΦΙΛΩΝΟΣ ΟΤΙ ΑΤΡΕΠΠΤΟΝ ΤΟ ΘΕΙΟΝ – *Quod Deus sit immutabilis* – *Az istenség változatlanlansága (mozdulatlansága)*.

⁵³ A szövegben jelentkező töredezettség miatt ide leginkább ez a betoldás kívánkozik. (Vö. L. Cohn és P. Wendland kiadásának ide fűzött szövegkritikai megjegyzését: (πλανήτων κινήσις). Ld. *De officio mundi Philo von Alexandria. Die Werke in deutscher Übersetzung* 34. oldalán a 21. sorhoz kapcsolt jegyzet.)

⁵⁴ 1! + 2 + 4 + 5 + 6 + 7 = 28; illetve 7 · 4 = 28 és 4 · 7 = 28.

létrejött szám pedig a Holdé, attól az állásától számítva, amikor láthatóan telni kezd, és pedig addig, míg teljesen el nem fogy. Ez ugyanis a legelőször mutakozó hold(*sarló*) formától a hetedik napi félholdig növekszik, utána pedig ugyancsak ennyi nap alatt lesz teliholddá. Amikor fogyatkozik, ismét csak ugyanezt a járást követi. Tudniillik a teliholdból szintén a hetedik napon lesz félhold, s ugyanennyi idő múlva lesz ebből (*a legkeskenyebb*) hold(*sarló*) forma. A már említett szám ezekből kerekedik ki.⁵⁵

[102] Azok pedig, akik a szavakat sajátos értelemben szokták használni, a hetes számot „teljességet eszközlő”-nek is nevezik, miután ez a szám juttat teljességre mindent. Ezt bárki bebizonyíthatja az által, hogy minden rendezett testnek három kiterjedése van: hosszúsága, szélessége és magassága; valamint négy határa: pont, vonal, sík és mértani idom. Ezeknek összeadásából jön létre a hetes szám. A testeket azonban lehetetlen lett volna a hetessel mérni, és pedig a három kiterjedés, illetve a négy határ alapján, ha az első számok, az egyes, kettes, illetve a hármas és négyes ideái, amelyekre a tízes szám épül, nem lennének meg a hetes szám természetében. A szóban forgó számoknak ugyanis négy határa van: első, második, harmadik, negyedik; kiterjedésük pedig négy van: az első kiterjedés az egyestől a kettesig, a második a kettestől a hármassig, a harmadik pedig a hármastól a négyesig terjed.⁵⁶

[(35) 103] Az elmondottakon kívül a hetes szám teljességet eszközlő erejét még az is világosan bizonyítja, hogy ezzel mérik az emberek életkorát, és pedig a csecsemőkortól az öregségig. Kétségtelen, hogy az első hét évben történik a fogak kinövése; a második *hét év* az az idő, amikor jelentkezni kezd a nemző-képesség; a harmadikban a szakáll növekedése; a negyedikben az erő gyarapodása; az ötödik pedig a házasság ideje; a hatodik az értelmi érettségé; a hetedikben egyaránt kitűnőbbé lesz a lélek és beszéd, a nyolcadikban pedig ez az előbbi kettő jut teljességre; a kilencedik az illedelmesség és szerénység kora, amikor a szenvedélyek mind jobban megszelídülnek; a tizedik pedig az élet kí-

⁵⁵ ἐν μὲν οὖν τοῖς νοητοῖς τὸ ἀκίνητον καὶ ἀπαθὲς ἐπιδείκνυται ἑβδομάς, ἐν δὲ τοῖς αἰσθητοῖς μεγάλην καὶ συνεκτικωτάτην δύναμιν, --- οἷς τὰ ἐπίγεια πάντα πέφυκε βελτιοῦσθαι, σελήνης τε περιόδους· ὃν δὲ τρόπον, ἐπισκεπτέον. ἀπὸ μονάδος συνθεθεὶς ἕξῃς ὁ ἑπτὰ ἀριθμὸς γεννᾷ τὸν ὀκτώ καὶ εἴκοσι τέλειον καὶ τοῖς αὐτοῦ μέρεσιν ἰσοῦμενον· ὁ δὲ γεννηθεὶς ἀριθμὸς ἀποκαταστατικός ἐστι σελήνης, ἀφ' οὗ ἤρξατο σχήματος λαμβάνειν αὐξήσιν αἰσθητῶς, εἰς ἐκεῖνο κατὰ μείωσιν ἀνακαμπτοῦσης αὐξεται μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς πρώτης μηνουειδοῦς ἐπιλάμψεως ἄχρι διχοτόμου ἡμέραις ἑπτὰ, εἴθ' ἐτέραις τοσαύταις πλησιφαῆς γίνεται καὶ πάλιν ὑποστρέφει διαυλοδρομοῦσα τὴν αὐτὴν ὁδόν, ἀπὸ μὲν τῆς πλησιφαοῦς ἐπὶ τὴν διχοτόμου ἑπτὰ πάλιν ἡμέραις, εἴτ' ἀπὸ ταύτης ἐπὶ τὴν μηνουειδῆ ταῖς ἴσαις· ἐξ ὧν ὁ λεχθεὶς ἀριθμὸς συμπληρῶται.

⁵⁶ καλεῖται δ' ἡ ἑβδομάς ὑπὸ τῶν κυρίως τοῖς ὀνόμασιν εἰωθῶτων χρῆσθαι καὶ τελεσφόρος, ἐπειδὴ ταῦτη τελεσφορεῖται τὰ σύμπαντα. τεκμηριώσαιτο δ' ἂν τις ἐκ τοῦ πᾶν σώμα ὀργανικὸν τρισὶ μὲν κεχρήσθαι διαστάσεσι, μήκει πλάτει καὶ βάθει, τέτταρσι δὲ πέρασι, σημείω καὶ γραμμῇ καὶ ἐπιφανείᾳ καὶ στερεῶ, δι' ὧν συντεθέντων ἀποτελεῖται ἑβδομάς. ἀμήχανον δ' ἦν τὰ σώματα ἑβδομάδι μετρεῖσθαι κατὰ τὴν ἐκ διαστάσεων τριῶν καὶ περάτων τεττάρων σύνθεσιν, εἰ μὴ συνέβαινε τὰς τῶν πρώτων ἀριθμῶν ἰδέας ἐνδὸς καὶ δυοῖν καὶ τριῶν καὶ τεττάρων, οἷς θεμελιούται δεκάς, ἑβδομάδος φύσιν περιέχειν· οἱ γὰρ λεχθέντες ἀριθμοὶ τέσσαρας μὲν ἔχουσι ὄρους, τὸν πρῶτον, τὸν δεύτερον, τὸν τρίτον, τὸν τέταρτον, διαστάσεις δὲ τρεῖς· πρώτη μὲν διάστασις ἡ ἀπὸ τοῦ ἐνδὸς ἐπὶ τὰ δύο, δευτέρα δὲ ἡ ἀπὸ τῶν δυοῖν ἐπὶ τὰ τρία, τρίτη δὲ ἡ ἀπὸ τῶν τριῶν ἐπὶ τὰ τέσσαρα.

vánt végének ideje, amennyiben a [a test] egybeszerkesztett tagjai még együtt vannak, mert a hosszú vénség mindenkit megcsal és elidegenít.⁵⁷

[(35) 104] Ezeket az életkorokat Athén törvényadója, Szólon⁵⁸ is leírta, amikor a következő elégiikus párverseket költötte: ⁵⁹

„Gyermekcsék fogaik kicsi korban nőtt kerítését
hét esztendejükig kisfiúként kivetik.
Isten hogyha megád másodszer hét kerek évet,
bimbózik, s kivirul rajtuk az ifjui báj.
Háromszor hét év, ha lepergett, pelyhezik álluk,
s még noha nőnek, az arc zsenge zománca fakul.
Négyszer hét évet ha betölti a férfi, kiváltképp
délceg, s szembeszökő rajta a férfierő.
Ötször hét évet számolva a férfiú, nászra
gondoljon, s fiakat nemzeni kedve legyen!
Hatször hét évet ha betölti a férfi, csiszolt fő,
s immár gyermekesen nem szívesen pepecsel.
Hétször s nyolcször hét esztendős korra kiváltképp
bölc és szépszavu: ez kétszeri hét kerek év.
S bár a kilencszer hét éves még nem tehetetlen,
nagy tettekre tunyább szelleme és szava már.
Végre ki tízszer hét esztendőt érve keresztül
lépte e kor küszöbét, sorsa halálra megért.”⁶⁰

[(36.) 105] Szólon tehát a *fentebb* kifejtett tízszer hét *évre* osztotta az emberi életidőt. Hippokratész pedig azt mondta, hogy hét életkor van: a gyermeké, a legényé, a serdülőé, a fiatalemberé, a férfiúé, az öregé, az aggé. Ezeket ugyan-

⁵⁷ δίχα δὲ τῶν εἰρημένων ἐναργέστατα παριστάσι τὴν τελεσφόρον δύναμιν ἐβδομάδος καὶ αἱ ἐκ βρέφους ἄχρι γήρωσ ἀνθρώπων ἡλικίαι μετρούμεναι ταύτη· κατὰ μὲν οὖν τὴν πρώτην ἐπταετίαν ἔκφυσις ὀδόντων ἐστὶ· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν καιρὸς τοῦ δύνασθαι προϊέσθαι σπέρμα γόνιμον· τρίτη δὲ γενείων αὔξησης καὶ τετάρτη πρὸς ἰσχὺν ἐπίδοσις· πέμπτη δ' αὖ γάμων ὥρα· ἕκτη δὲ συνέσεως ἀκμή· τῇ δὲ ἑβδόμῃ βελτίωσις ἀμφοῖν καὶ συναύξησης νοῦνοῦς καὶ λόγου· ὀγδόη δὲ ἡ ἐν ἑκατέρῳ τελείωσις· κατὰ δὲ τὴν ἐνάτην ἐπιείκεια καὶ πραότης τῶν παθῶν ἐπὶ πλεόν ἡμερωθέντων· κατὰ δὲ τὴν δεκάτην τοῦ βίου τὸ εὐκταῖον τέλος, ἔτι τῶν ὀργανικῶν μελῶν συνεστηκῶτων· φιλεῖ γὰρ τὸ μακρὸν γῆρας ἕκαστον ὑποσκελίζειν καὶ παραιρεῖσθαι.

⁵⁸ Itt Szólon elégiájának 18 sora következik, a 36. fejezet 105. §-a pedig Hippokratészt idézi, aki az életkorok felől hasonló módon nyilatkozott.

⁵⁹ Szólon elégiájának 9 párverse 27-es sorszámával szerepel Theodor Bergk *Poetae Lyrici Graeci* kiadásában (Paris 1843). Philón mellett Alexandriai Kelemen is idézi *Strömatis* című munkájában (VI 814P), Kárpáty Csilla fordításában. (*Görög költők Antológiája*. Válogatta, szerkesztette és utószót írta Szepessy Tibor. 2. javított kiadás. Typotex, Budapest 2000.)

⁶⁰ ἄς ἡλικίας ταύτας ἀνέγραψε καὶ Σόλων ὁ τῶν Ἀθηναίων νομοθέτης ἐλεγεία ποιήσας τάδε· „παῖς μὲν ἄνηβος ἐὼν ἔτι νήπιος ἔρκος ὀδόντων φύσας ἐκβάλλει πρῶτον ἐν ἔπ' ἔτεσιν· τοὺς δ' ἐτέρους ὅτε δὴ τελέση θεὸς ἔπ' ἐνιαυτοῦς, ἦβης ἐκφαίνει σήματα γιγνομένης· τῇ τριτάτῃ δὲ γενεῖον ἀεζομένην ἔτι γυῖων λαχνοῦται, χροίης ἄνθος ἀμειβομένης· τῇ δὲ τετάρτῃ πᾶς τις ἐν ἑβδομάδ' ἐστὶν ἄριστος ἰσχύν, ἦν τ' ἄνδρες σήματ' ἔχουσ' ἀρετῆς· πέμπτη δ' ὄριον ἄνδρα γάμου μεμνημένον εἶναι καὶ παίδων ζητεῖν ἐξοπίσω γενεῖν· τῇ δ' ἕκτη περὶ πάντα καταρτίζεται νόος ἀνδρός, οὐδ' ἔρδεινέρωδ' ἔθ' ὁμῶς ἔργ' ἀπάλαμνα θέλει· ἐπτα δὲ νοῦν καὶ γλώσσαν ἐν ἑβδομάσιν μέγ' ἄριστος ὀκτώ τ', ἀμφοτέρων τέσσαρα καὶ δέκ' ἔτη· τῇ δ' ἐνάτῃ ἔτι μὲν δύναται, μαλακώτερα δ' αὐτοῦ πρὸς μεγάλην ἀρετὴν γλώσσά τε καὶ σοφίη· τὴν δεκάτην δ' εἴ τις τελέσας κατὰ μέτρον ἴκουτο, οὐκ ἂν ἄωρος ἐὼν μοῖραν ἔχοι θανάτου.”

csak hetes számokban mérik, azonban *az életkorok bosszúsága* nem egyforma. Ő így mondja: „Az emberi élet hét időszakaszt ölel fel, melyeket életkoroknak neveznek. Gyermekek a hetedik *évig*, a fogak kihullásáig; legény a nemzőképesség bekövetkeztéig, a 2×7 . *esztendőig*; serdülő a szakáll kiserkenéséig, a 3×7 . *esztendőig*; fiatal ember a test teljes kifejlődéséig, a 4×7 . *esztendőig*; férfi az egy híján 50. évig, vagyis a 7×7 . *esztendőig*; öreg az 56., a 7×8 . *esztendőig*; ettől kezdve pedig agg.”⁶¹

[36] 106] Annak bemutatásához, hogy a hetes szám csodálatra méltó ranggal bír a természetben, még az is hozzáfűzhető, hogy a hármashból és négyeshből tevődik össze. Ha kettővel szorzunk, arra az eredményre jutunk, hogy az egyestől számolt harmadik szám egy teljes négyzet,⁶² a negyedik pedig egy teljes köb;⁶³ viszont a hetedik szám mind a kettőnél teljes négyzet,⁶⁴ s ugyanakkor teljes köb is.⁶⁵ A kettővel való szorzásnál a négyes lesz a monádtól számított harmadik szám, s ez teljes négyzet; a negyedik szám pedig, a nyolcas, teljes köb; a hetedik szám viszont, a hatvannégyes egyaránt teljes négyzet és teljes köb. Így a hetes szám ténylegesen a teljességet hozza azáltal, hogy mindkét szorzás eredményét jelzi: a síkot is a teljes négyzet által, ti. a hármassal való rokonsága alapján, és a szilárd testeket is a teljes négyzet által, ti. a négyessel való szoros kapcsolata alapján. A hetes pedig a hármashból és négyeshből áll.⁶⁶

[37] 107] A hetes azonban nem pusztán teljességet hozó, hanem – röviden szólva – a legharmonikusabb szám is, s ilyenféleképpen a legszebb hangzatok forrása. Felölel minden harmóniát, a kvartot, a kvintet, az oktávot;⁶⁷ de min-

⁶¹ ὁ μὲν οὖν Σόλων ἑβδομάσει δέκα ταῖς εἰρημναισιλέγω καταριθμεῖ τὸν ἀνθρώπινον βίον. ὁ δ' ἰατρὸς Ἱπποκράτης ἡλικίας ἑπτὰ εἰναί φησι, παιδίου, παιδός, μεираκίου, νεανίσκου, ἀνδρός, πρεσβύτου, γέροντος, ταύτας δὲ μετρεῖσθαι μὲν ἑβδομάσιν, οὐ μὴν ταῖς κατὰ τὸ ἐξῆς. λέγει δ' οὕτως: „ἐν ἀνθρώπου φύσει ἑπτὰ εἰσιν ὥραι, ἅς ἡλικίας καλέουσι, παιδίου, παῖς, μεираκίου, νεανίσκος, ἀνήρ, πρεσβύτης, γέρων· καὶ παιδίον μὲν ἐστὶν ἄχρις ἑπτὰ ἐτέων ὀδόντων ἐκβολῆς· παῖς δ' ἄχρι γονῆς ἐκφύσις, ἐς τὰ δις ἑπτὰ· μεираκίον δ' ἄχρι γενείου λαχνώσιος, ἐς τὰ τρις ἑπτὰ· νεανίσκος δ' ἄχρις αὐξήσιος ὄλου τοῦ σώματος, ἐς τὰ τετρακίς ἑπτὰ· ἀνήρ δ' ἄχρις ἐνὸς δέοντος ἐτέων πεντήκοντα, ἐς τὰ ἑπτάκις ἑπτὰ· πρεσβύτης δ' ἄχρις πεντήκοντα ἕξ, ἐς τὰ ἑπτάκις ὀκτώ· τὸ δ' ἐντεῦθεν γέρων.”

⁶² $1 \cdot 2 = 2$; $2 \cdot 2 = 4$.

⁶³ $1 \cdot 2 = 2$; $2 \cdot 2 = 4$; $4 \cdot 2 = 8$.

⁶⁴ $1 \cdot 2 = 2$; $2 \cdot 2 = 4$.

⁶⁵ Ld. a 91. §-hoz fűzött jegyzetet.

⁶⁶ λέγεται δὲ κάκεινο πρὸς διασύστασιν ἑβδομάδος ὡς θαυμαστὴν ἐχούσης ἐν τῇ φύσει τάξιν, ἐπεὶ συνέστηκεν ἐκ τριῶν καὶ τεττάρων· τὸν μὲν τρίτον ἀπὸ μονάδος, εἰ διπλασιάζοι τις, εὐρήσει τετράγωνον, τὸν δὲ τέταρτον κύβον, τὸν δ' ἐξ ἀμφοῖν ἑβδομον κύβον ὁμοῦ καὶ τετράγωνον· ὁ μὲν οὖν ἀπὸ μονάδος τρίτος ἐν διπλασίονι λόγῳ, τέταρτα, τετράγωνός ἐστιν, ὁ δὲ τέταρτος, ὀκτώ, κύβος, ὁ δὲ ἑβδομος, τέσσαρα πρὸς τοῖς ἐξήκοντα, κύβος ὁμοῦ καὶ τετράγωνος· ὡς εἶναι τελεσφόρον ὄντως τὸν ἑβδομον ἀριθμὸν, ἀμφοτέρως τὰς ἰσότητας καταγγέλλοντα τὴν τ' ἐπίπεδον διὰ τετραγώνου κατὰ τὴν πρὸς τριάδα συγγένειαν καὶ τὴν στερεῶν διὰ κύβου κατὰ τὴν πρὸς τετράδα οἰκειότητα· ἐκ τριάδος δὲ καὶ τετράδος ἑβδομάς.

⁶⁷ Egy Philolaoszról fennmaradt töredékben a következőt olvashatjuk a harmóniáról, illetve oktávról: „A természettel és az összhanggal pedig így áll a dolog. Minthogy a dolgok lényege és maga a természet is örök, csakis isteni megismerés alá esik, emberi alá nem. Mert az világos, hogy nem ismerhetnénk meg semmit a létező és megismerhető dolgok közül, ha nem volna összhang mindama véges és végtelen dolgokban, melyekből a világ áll. Minthogy pedig a princípiumok nem hasonlók vagy rokonok egymással, nem is volnának rendezhetők, ha nem léteznék a harmónia. Az egymáshoz hasonló és rokonságban levő dolgok nem voltak az összhang híján; de amely dolgok nem hasonlók és nem is rokonok, azokat szükségképp ily összhangnak kell

den analógiát, aritmetikait, mértanit, de még a harmóniai is.⁶⁸ A sorrend a következő számokból áll össze: 6, 8, 9, 12. A nyolcas és hatos aránya 4 : 3, s ebben a kvart van. A kilencesé és hatosé 3 : 2, s ez a kvint. A tizenkettesé és a hatosé 2 : 1, ez pedig az oktáv.⁶⁹

[108] De a hetes, amint már mondtam, minden analógiát magába foglal: az aritmetikait..., a mértanit..., a harmóniára tartozót...⁷⁰

De vita contemplativa 36., 65

[36] „A hetedik *nápról* pedig azt tartva, hogy az mindennél szentebb és mindennél ünnepelesebb, olyasminek tekintik, mint ami ősrégiségénél fogva különleges.”⁷¹

[65] „A *hetes számot* ugyanis szentségesnek és örökké érintetlennek⁷² tudják.”⁷³

Az ötvenes számjegy Philónnál

De vita Mosis liber II 79–80⁷⁴

[79] „Így tehát a sátornak – a sarokban levő, két nem látható oszlopa volt, vagyis annyi, amennyi az egytől tízig terjedő számsor tagjainak összege: a tökéletesség száma.”⁷⁵

egybekötnie, ha egyáltalán a világ rendjébe be akarnak illeszkedni. Az összhang nagysága a négyes és az ötös közt (intervallum): az ötös nagyobb a négyesnél kilencnyolccaddal; a legmagasabb húrtól a középsőig ugyanis négyes köz van, a középsőtől a legalsóig ötös, a legalacsonyabbtól a harmadik húrig négyes, a harmadiktól a legmagasabbig ötös hangköz: márpedig a középső és harmadik húr intervalluma 9/8. A négyes köz 4/3, az ötös köz 3/2, a diapason a kettes. E szerint a harmónia (oktáv) magába foglal öt 9/8-ot és két diesist; az ötös hangköz három 9/8-ot és egy diesist, a négyes köz két 9/8-ot és egy diesist.” Sebestyén Károly: *i. m.* 85.

⁶⁸ Mindezt Philón a *De officio mundi* 48. §-ában is elmondja a négyes szám kapcsán. Tí. azt fejti ki, hogy az egytől négyig terjedő számok minden zenei összhangzatot (συμφωνία) felölelnek. (A συμφωνία tehát a görögöknél két hang egybecsengését jelenti, a διάστημα pedig a hangköz, vagyis két különböző magasságú hang közötti távolságot: a kvartot, kvintet, oktávot és a két oktávot.)

⁶⁹ ἔστι δὲ οὐ τελεσφόρος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔπος εἶπεῖν ἀρμονικωτάτη καὶ τρόπου τινα πηγὴ τοῦ καλλίστου διαγράμματος, ὃ πάσας μὲν τὰς ἀρμονίας, τὴν διὰ τεττάρων, τὴν διὰ πέντε, τὴν διὰ πασῶν, πάσας δὲ τὰς ἀναλογίας, τὴν ἀριθμητικὴν, τὴν γεωμετρικὴν, ἔτι δὲ τὴν ἀρμονικὴν περιέχει. τὸ δὲ πλειθίον συνέστηκεν ἐκ τῶνδε τῶν ἀριθμῶν, ἕξ ὀκτῶ ἐννέα δώδεκα· ὁ μὲν ὀκτῶ πρὸς ἕξ ἐν ἐπιτρίτῳ λόγῳ, καθ' ὃν ἡ διὰ τεττάρων ἀρμονία ἐστίν· ὁ δὲ ἐννέα πρὸς ἕξ ἐν ἡμιολίῳ, καθ' ὃν ἡ διὰ πέντε· ὁ δὲ δώδεκα πρὸς ἕξ ἐν διπλασίονι, καθ' ὃν ἡ διὰ πασῶν.

⁷⁰ ἔχει δὲ ὡς ἔλεγον καὶ τὰς ἀναλογίας πάσας· ἀριθμητικὴν μὲν ἐκ τῶν ἕξ καὶ ἐννέα καὶ δώδεκα· οἷς γὰρ ὑπέρχει ὁ μέσος τοῦ πρώτου τρισίν, τούτοις ὑπέρχεται ὑπὸ τοῦ τελευταίου· γεωμετρικὴν δὲ ἐκ τῶν τεσσάρων· ὃν γὰρ λόγον ἔχει τὰ ὀκτῶ πρὸς ἕξ, τοῦτον τὰ δώδεκα πρὸς ἐννέα· ὁ δὲ λόγος ἐπιτρίτος· ἀρμονικὴν δὲ ἐκ τριῶν, τοῦ ἕξ καὶ ὀκτῶ καὶ δώδεκα.

⁷¹ τὴν δὲ ἑβδόμην πανιέρων τινα καὶ πανέορτον εἶναι νομίζοντες ἑξαιρέτου γέρωσ ἠξιώκασιν...

⁷² Az áειπαρθένος – *mindörökké szűz* a *szent* szinonimájának tűnik. Vö. *De officio mundi* 100.

⁷³ ἄγνην γὰρ καὶ ἀειπαρθενον αὐτὴν ἴσασιν.

⁷⁴ A fordítás forrása: *Alexandriai Philón: Mózes élete*. Fordította Bollók János. A fordítást az eredetivel egybevetette: Kapitánffy István. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 1994, 102. A *De vitat Mosos Liber II*, 77-től kezdve a szent sátor leírását olvashatjuk 2Móz 26,18 skk alapján (vö. Josephus Flavius: *A Zsidók története*. III, 116 skk.).

[80] Ha pedig ebből levonjuk azt az ötöt, mely az 'udvar'-nak nevezett, födetlen előtérben állt szorosan egymás mellett, a legszebb ötvenes szám a derékszögű háromszög összege,⁷⁶ minden keletkezés alapelve.⁷⁷

De vita contemplativa 65

„Ők mindenekelőtt a hétszer hetedik napon gyülekeznek egybe,⁷⁸ de nem csak egyszerűen a hetes szám miatt, hanem azért is, hogy annak négyzetét csodálják. *A hetes számot* ugyanis szentségesnek és örökké érintetlennek⁷⁹ tudják. Előestéje ez egy igen nagy ünnepnek, amely a legszentebb és a természettel leginkább összhangban álló számra, az ötvenesre⁸⁰ esett. Ez a derékszögű háromszög *oldalainak* négyzetéből származik, amelyben a mindenség létrejöttének kezdete⁸¹ mutatkozik meg.”⁸²

⁷⁵ Vö. *Alexandriai Philón: Mózes élete*, 153 (30. jegyzet): „Mivel $1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7 + 8 + 9 + 10 = 55$. Háromszögszámnak is nevezték, mivel összetevői felírhatók olyan egyenlő oldalú háromszöggé, amelynek minden oldalát négy szám alkotja:

$$\begin{array}{c} 1 \\ 2\ 3 \\ 4\ 5\ 6 \\ 7\ 8\ 9\ 10 \end{array}$$

⁷⁶ Ti. $50 = 3^2 + 4^2 + 5^2$.

⁷⁷ [79] ὡστε τῆς σκηνῆς τοῦς σὺμπαντας εἶναι, δίχα τῶν ἐν ταῖς γωνίαις δυοῖν ἀφανῶν, πέντε καὶ πεντήκοντα ἐμφανεῖς, τὸν ἀπὸ μονάδος ἄχρι δεκάδος τῆς παιτελείας συμπληροῦμενοι ἀριθμὸν.

[80] εἰ δὲ βουλευθεῖη τις τοῦς ἐν τῷ προφυλαίῳ πέντε τῷ ὑπαίθρῳ συνάπτοντας, ὃ κέκληκεν αὐλήν, τιθέναι χωρὶς, ἀπολειφθήσεται ὁ ἀγιώτατος πεντηκοντάδος ἀριθμὸς, δύναμις ὦν τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου, ὅπερ ἐστὶ τῆς τῶν ὄλων γενέσεως ἀρχή...

⁷⁸ A „mindenekelőtt minden hétszer hetedik napon gyülekeznek egybe” fordítás helytelen. Ezzel a kérdéssel *Philo von Alexandria: Die Werke in deutscher Übersetzung*, Band VII mit einem Sachweiser zu Philo. Herausgegeben von Leopold Cohn, Isaak Heinemann, Maximilian Adler und Willy Theiler, B Walter de Gruyter & Co. Berlin 1964, 64 ide vonatkozó lábjegyzete is foglalkozik. Fred. C. Conybeare meggyőzően bizonyította, hogy itt a zsidók pünkösdjéről van szó, és a δὲ ἑπτὰ ἑβδομάδων ilyen értelemben való fordításának helyességét a klasszikus és újszövetségi szóhasználat is alátámasztja (vö. Mt 26,61; Mk 2,1; 14,58; ApCsel 24,14; Gal 2,1. Ld. *Philo about the Contemplative Life or the Fourth Book of the Treatise Concerning Virtutes*. Critically edited with a defence of its genuineness by Fred. C. Conybeare, M. A. Late fellow of University College, Oxford. With a facsimile. Oxford at the Clarendon Press by Horace Hart, Printer to the university, 1895, 306–307.; 336–338.).

⁷⁹ Az ἀειπαρθένος – *mindörökere szűz* a szent szinonimájának tűnik. Vö. *De officio mundi* 100.

⁸⁰ Az 50-es szám misztikáját az esszénusoknál is megtaláljuk, és pedig éppen naptárakkal kapcsolatban. Közösségük szabálya ugyanis előírja, hogy áldaniuk kell Istent a számukra kijelölt naptári alkalmakkor, különösképpen szövegségük megújításának ünnepén: „Megújulásuk nagy nap a Legszenetebb részére, és 'nun' jel, örök kegyelmének kulcsaként, élén az évszakoknak, minden eljövendő korszakban.” (IQS X,4–5; idézet Fröhlich Ida fordítása szerint: *A qumráni szövegek magyarul*. 2., javított és bővített kiadás. Studia Orientalia. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsésztudományi Kar. Szent István Társulat, Piliscsaba–Budapest 2000.) Itt a „nun jel” az 50-es számot jelenti.

⁸¹ A *kezdet* – *ἀρχή* fogalma először Anakszimandrosznál (Kr. e. 610–547, Thalész tanítványa) jelentkezik. Különös figyelmet fordított annak megválaszolására, hogy miként keletkezett a világ. Elmélete szerint a világ olyan sebesen forgó tűzgolyó volt, amelynek a föld alkotta magvát, s amely légmenteset hozott létre maga körül. A csillagok levegőből és tűzből születtek. Ez az általa látott világegyetem állandó és térbeli körmozgásban van, s benne a keletkezés és elmúlás törvénye uralkodik. Csak egy valami változatlan, elmúlás nélküli az idő és tér korlátai felett: a végtelen (*ἄπειρον*), és ez mindennek kezdete (*ἀρχή*). Ebbe a mindent magába olvasztó, mindet alkotó, de romolhatatlan és isteni kezdetbe tér vissza minden. Így a világ létrejöttét nem az anyagból kiindulva magyarázta, hanem az elvontabb, metafizikai végtelen (*ἄπειρον*), illetve

Amikor Alexandria-i Philón azt magyarázza, hogy az ötvenes szám „a derékszögű háromszög hatványából származik, amelyben a mindenség létrejöttének kezdete mutatkozik meg”, nyilvánvaló módon a pythagoreusok tanítására épít.⁸³

Philón itt az ún. Pythagorasz-féle számokkal indokolja, hogy miért esik a terapeuták ünneplése éppen az ötvenedik napra. Ezek olyan egész számok, amelyek az $x^2 + y^2 = z^2$ egyenletbe illeszkednek, és a derékszögű háromszöggel vannak kapcsolatban.⁸⁴ A befogókat a hármas és négyes, az átfogót pedig az ötös szám jelzi.

Ha figyelembe vesszük, hogy – Pythagorasz tétele szerint – a derékszögű háromszög átfogója felett alakított négyzet területe egyenlő a befogók felett alakított négyzetek területének összegével, akkor a derékszöveget kifejező három számot, vagyis a hármas, négyest és ötöst véve alapul, a képlet a következőképpen alakul: $3^2 + 4^2 = 5^2$. Azaz $9 + 16 = 25$. Így Philón az ötvenes számot úgy nyeri, hogy összeadja a befogók és az átfogó négyzetét: $25 + 25 = 50$.

Philón tehát a pythagoreus számmissztika alapján bizonyítja, hogy a terapeuták ötvenedik napra eső ünneplése a világ létrejöttével, azaz Isten teremtésével kapcsolatos. Ilyen értelemben szól a *De opificio mundi* 97 is:

„Ha tehát a derékszögű háromszög a [matematikai] idomok és minőségek kezdete, ebből pedig a legfontosabbat, a derékszöveget a hetes szám lényege, a hármas és négyes összege mutatja, akkor természetesen (azt is) el kell fogadnunk, hogy ez minden idom és minden minőség forrása.”

Ennek alapján lehet az ötvenes a legszentebb szám, az ötvenedik nap pedig igen nagy és a természettel, azaz Isten teremtésének rendjével leginkább összhangban álló ünnep.

De specialibus legibus II,176–177⁸⁵

„[176] A kénék népünnepe, helyesebben mondva előünnepe, nagyobb minden ünnepnél, miután a törvény több tekintetben is világossá teszi, hogy milyen nagy fontossággal bír. Ugyanis ebből *keindulva* kell kiszámolni hét héttel

kezdet – ἀρχή fogalmával. Szimplikiosz, Arisztotelész kommentátora így nyilatkozik tanításáról: „Anaxszimandrosz a dolgok princípiumának a végtelen nevezte, először adván az ἀρχή-nak ezt az elnevezést. S azt mondja, hogy az nem víz, sem egyéb valami, amit elemnek szoktak nevezni, hanem valami egyéb végtelen természet, melyből mind az egek s a bennök levő világok származtak. Amiből a lényeknek keletkezésük vagy, szükség szerint ugyanabban kell romlásuknak is lennie; költői szavakkal úgy fejezte ki, hogy így kell megbűnhődniök és jogtalanságukért lakolniuk az időnek rendében. Egyébként világos, hogy ő a négy elemnek [víz, tűz, levegő és föld] kölcsönös változását megfigyelve, nem akarta ezek egyikét sem a többi alapjául fölvenni, hanem valami mást, mint ezeket. Ő nem is az elem változásából származtatja a születést, hanem az ellentéteknek örökös mozgás által való különválásából...” (Sebestyén Károly: *i. m.* 40.)

⁸² οὗτοι τὸ μὲν πρῶτον ἀθροίζονται δι' ἑπτὰ ἑβδομάδων, οὐ μόνον τὴν ἀπλὴν ἑβδομάδα ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν τεθηπότες· ἀγνὴν γὰρ καὶ ἀειπάρθενον αὐτὴν ἴσασι. ἔστι δὲ προέορτος μεγίστης ἑορτῆς, ἣν πεντηκοντὰς ἔλαχεν, ἀγιώτατος καὶ φυσικώτατος ἀριθμῶν, ἕκ τῆς τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου δυνάμεως, ὅπερ ἔστιν ἀρχὴ τῆς τῶν ὄλων γενέσεως, συσταθεῖς.

⁸³ Id. ehhez a *De opificio mundi* 97-hez csatolt 44. lábjegyzetet.

⁸⁴ Vö. a *De opificio mundi* 97-tel: „A derékszögű háromszög, minthogy minden minőség kezdete, a hármas, négyes és ötös számból tevődik össze.”

⁸⁵ Ez a könyv Philón írásmagyarázó munkái közé tartozik, akárcsak a *De opificio mundi*, *De Abrahamo* – *Abraham*, *De Josepho* – *József*, *De dcalogo* – *A Tízparancsolat mint a törvény summája*, *De virtutibus* – *Az erények*, *De vita Mosis liber I–II*, *De praemiis et poenis* – *Jutalom és büntetés*.

az ötvenedik napot,⁸⁶ a monád által megpecsételt szabadon bocsátás⁸⁷ szent számát.⁸⁸ A monád *pedig* a test nélküli Isten képmása,⁸⁹ amelyhez ő egyedüliségében⁹⁰ hasonló. Tehát, mint kitűnik, éppen ez az ötvenes szám első szépsége.

[177] De más *szépsége* is felfedezhető, s természete egyebekért is csodálatos és kutatható érték, mivel – miként a matematikusok mondják – a létezőkbe foglaltatott legősibb és igen-igen fontos derékszögű háromszög *számaiból* áll.⁹¹ E *háromszög* oldalainak hosszúságai, amelyek három és négy, illetve öt *egységnyit* tesznek ki, összeadva a tizenkettes számot eredményezik, a zodiákus⁹² képét, a legtermékenyebb hatos kétszeresét, mely *hatos* a maga alkotórészeinek összességével egyenlő⁹³ és a teljességre jutás⁹⁴ kezdete; négyzetre emelve pedig, mint az kitűnik, *az oldalak* az ötvenest teszik ki ekképpen: $3^2 + 4^2 + 5^2$. Úgyhogy azt kell mondanunk, hogy az ötvenes annyival nagyobb a tizenkettesnél, mint amennyivel nagyobb négyzet⁹⁵ a hosszúságnál.⁹⁶

A fenti idézetből világosan kitűnik, hogy Philón a pythagoreusoktól merítve magyarázza az ötvenedik nap különleges jelentőségét; de az is sejthető, hogy *Jubileumok* könyvének szerzője szintén figyelembe vette a pythagoreus tanítást.⁹⁷ Ugyanis az esszénusok naptára az ószövetségi, ősi ötvenes rendszerre épül, de az is észrevehető, hogy ezt a rendszert a pythagoreus tanok által is alátámasztották; és ugyanilyen ötvenes rendszerűnek látszik a terapeuták naptára is.⁹⁸

⁸⁶ Ld. 3Móz 23,15–16; 5Móz 16,9–10.

⁸⁷ Ld. 3Móz 25,10.

⁸⁸ Ti.: $7 \cdot 7 = 49 + 1 = 50$.

⁸⁹ εἰκών – *kép, képmás*. Vagyis: a monád Isten valóságának egyik jelképe, szimbóluma. A magyarázat mögött itt is platói látásmód fedezhető fel.

⁹⁰ A μόνωσις jelentése: *elkülönítés; magára hagyatottság, elhagyatottság; illetve: elkülönültség, magányosság, egyedüliség*. Az *egyedüliség* fordítás nem képes kifejezni mindazt, ami a görög szövegből felsejlik. Inkább csak magyarázatosan lehet visszaadni: Isten abban hasonlítható a monádhoz, hogy amennyiben a monád az egy és azt az egységet jelenti, amiből minden más szám létrejön, annyiban Isten is az a mindenekelett álló egy, akiből minden eredeztethető.

⁹¹ Vö. *De officio mundi* 97; *De vita Mosis* II, 80.

⁹² Másként: állatöv, az égboltnak a nappálya két oldalán elterülő sávja, amely 12 egyenlő részre (jegyre) oszlik.

⁹³ Vagyis: $1 + 2 + 3 = 6$; illetve: $1 \cdot 2 \cdot 3 = 6$. (Ez utóbbi alárendelt mondat, a görög szövegben a frázis utolsó mondataként áll.) Ld. *De officio mundi* 13.

⁹⁴ A τελειότης jelentése: *végrebajtás, teljességre juttatás; teljesség, tökéletesség*. A szó mögül a 1Móz 1,1–2,4 is felsejlik: Isten a hatodik napon bevégezi teremtő munkáját, és a hatodik nap esti óráival elkezdődik a hetedik nap, a teljességé.

⁹⁵ Vagyis a négyzetre emelés által létrejött szám.

⁹⁶ Ti. lineáris kiterjedés.

⁹⁷ Leancy, Robert: *The Rule of Qumran and its Meaning. Introduction, translation and commentary*. The New Testament Library. The Westminster Press Philadelphia, Pennsylvania 1966, 9.

⁹⁸ Ld. Елизарова: *Община терапевтов. Из истории есеевского общественно-религиозного движения*. Москва 1972, 72.

Philon von Alexandrien: *De opificio mundi* 87–107

Das Denken von Philon wurde von dem Milieu der Stadt Alexandrien und der griechischen Erziehung geprägt. Er neigte zur Zurückgezogenheit und zum Asketismus. Beide können mit der dualistischen Denkart in Zusammenhang gebracht werden. Aber auch sein Naturell trug dazu bei diese Neigung unter der Wirkung des hellenistischen Denkens und der Philosophie noch mehr zu entfalten.

Philons dualistische Denkart steht – freilich – auch mit dem hebräischen religiösen Dualismus in Verbindung. Bei ihm mischte sich auch von dem Pythagoräismus beeinflusster Stoizismus dazu. In seinen Arbeiten ist vorwiegend die Wirkung der pythagoräischen Ethik zu erkennen, besonders in seiner *Lehre über die innere Harmonie und Die Geringschätzung des Körpers*. Von den Stoikern wirkte bedeutend Poseidonios von Rhodos auf ihn. Den Spuren der platonischen Philosophie kann man am meisten in seiner Darstellung von Staat und Menschen folgen. Aristoteles Wirkung war bei ihm nicht maßgebend. *Die Lehre über die naturgemäße Lebensführung* wirkte in stoischer und zynischer Vermittlung auf ihn. Das ist besonders bei seinen Gesetzdeutungen erkennbar.

Die hier zitierten Teile aus den Werken *De vita contemplativa*, *De opificio mundi* u. a. sind klare Darstellungen dessen, daß Philon bei den biblischen Perikopen, bzw. bei den Erklärungen der jüdischen Traditionen mit der pythagoräischen Zahlenmystik gerne argumentierte.

Alexandriai Philón
K. Thieme filozófusokról készített
képsorának egyik darabja, 1952.